

Lorestan University

Civil Liability Challenges in Cyberspace in Iranian and English Law

Farhad Zareinezhad¹ , Arzu Malekshah² and Pouria Razi³

1. PhD student in Private Law, International Unit of Kish, Islamic Azad University, Hormozgan, Iran.
Email: Farhad.zareinezhad@iau.ac.ir
2. Corresponding Author, Department of Law, Tehran South Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
Email: a.malekshah@iau.ac.ir
3. Department of Law, Bandar Abbas Unit, Islamic Azad University, Hormozgan, Iran. Email: pooria.razi@iau.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received 24 October 2025
Received in revised form 23
January 2026
Accepted 04 March 2026
Available online 21 March
2026

Keywords:

Civil Liability,
Cyberspace,
Iranian Law,
English Law,
Privacy,
Cybercrimes,
Information Technology Laws

ABSTRACT

Objective: The main objective of this study is to conduct a comparative analysis of the challenges of civil liability in cyberspace within the legal systems of Iran and the United Kingdom. This research seeks to identify the similarities and differences between these two legal systems and to propose solutions for addressing legal deficiencies and strengthening effective legal frameworks aimed at protecting users' rights in cyberspace.

Method: This study adopts a comparative approach to examine and analyze the laws, regulations, and judicial practices related to civil liability in cyberspace in the legal systems of Iran and the United Kingdom. The data were collected through library-based sources, academic articles, and existing legal texts. Subsequently, the legal, judicial, executive, technical, and cultural challenges associated with civil liability in cyberspace were analyzed.

Results: The findings indicate that in Iranian law, the lack of alignment between existing laws and technological developments, the absence of specific regulations governing cyberspace, and weaknesses in the enforcement of laws constitute the main challenges. In the United Kingdom, despite the presence of advanced legal frameworks such as the General Data Protection Regulation (GDPR), issues such as difficulties in determining the liability of anonymous users and the need to adapt laws to emerging technologies remain significant. Moreover, in both countries, challenges such as limited legal awareness among users, weaknesses in the culture of responsible use of cyberspace, and cybersecurity threats are evident.

Conclusion: The comparative analysis demonstrates that both the Iranian and British legal systems face similar challenges regarding civil liability in cyberspace. The adoption of comprehensive and specialized legislation for cyberspace, the promotion of a culture of responsibility among users, investment in technological and cybersecurity infrastructures, and the expansion of international cooperation can contribute to improving the protection of users' rights and enhancing cybersecurity in both countries.

Cite this article: Zareinezhad, F., Malekshah, A. & Razi, P. (2026). Civil Liability Challenges in Cyberspace in Iranian and English Law. *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-18.

<https://doi.org/10.22034/api.2025.2076197.1537>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2076197.1537>

Introduction

In the contemporary world, cyberspace has emerged as a multifaceted and dynamic platform that serves as a key instrument for human communication, commerce, and the exchange of information (Habibi, 1399: 55). This environment not only enables virtually unlimited access to information but has also significantly transformed the nature of social and economic interactions within societies. Nevertheless, the emergence and expansion of cyberspace have generated serious challenges across various legal domains, particularly in the field of civil liability. Civil liability, as a fundamental principle of law, concerns the compensation of damages arising from unlawful or irresponsible conduct (Ebrahimi, 1395: 110). Within cyberspace, this concept is confronted with distinctive complexities that require careful and in-depth examination. In the Iranian legal system, despite legislative developments and the adoption of regulations related to cyberspace, numerous challenges persist in the area of civil liability. Existing laws especially those addressing the dissemination of false information, defamation, and violations of privacy are not fully capable of responding to the growing demands of the digital society (Amiri, 1400: 32). The lack of clarity in determining liability arising from users' actions in cyberspace constitutes a significant problem, necessitating legal revision and reform, particularly with regard to the protection of individual rights and the preservation of cybersecurity. Moreover, due to insufficient legal education in this field, many users remain unaware of their rights and responsibilities in cyberspace. By contrast, English law, as one of the leading legal systems in the field of information and communication technology, has developed diverse and sophisticated legal frameworks designed to identify and allocate liability in cyberspace. The laws governing civil liability in the United Kingdom are continually evolving in response to rapid technological advancements and changing social needs (Ebrahimi, 1395: 54). Judicial precedents in areas such as defamation, copyright infringement, and privacy have significantly contributed to the development of effective legal frameworks that may serve as models for other countries, including Iran. In light of these developments and challenges, this study undertakes a comparative analysis of civil liability challenges in cyberspace within the legal systems of Iran and the United Kingdom. The primary objective of this research is to identify and analyze the similarities and differences between these two legal systems. In particular, the central research question is: What are the existing challenges in determining civil liability in cyberspace under Iranian and English law?

Method

This study adopts a comparative approach to examine and analyze the laws, regulations, and judicial practices related to civil liability in cyberspace in the legal systems of Iran and the United Kingdom. The data were collected through library-based sources, academic articles, and existing legal texts. Subsequently, the legal, judicial, executive, technical, and cultural challenges associated with civil liability in cyberspace were analyzed.

Results

The findings indicate that in Iranian law, the lack of alignment between existing laws and technological developments, the absence of specific regulations governing cyberspace, and weaknesses in the enforcement of laws constitute the main challenges. In the United Kingdom, despite the presence of advanced legal frameworks such as the General Data Protection Regulation (GDPR), issues such as difficulties in determining the liability of anonymous users and the need to adapt laws to emerging technologies remain significant. Moreover, in both countries, challenges such as limited legal awareness among users, weaknesses in the culture of responsible use of cyberspace, and cybersecurity threats are evident.

Conclusion

Overall, the comparative examination of civil liability challenges in cyberspace under Iranian and English law demonstrates that, despite structural differences between their legal systems, both countries face similar difficulties. In both jurisdictions, existing laws are not sufficiently aligned with the rapid pace of technological developments. In Iran, the absence of comprehensive and dedicated cyber-related legislation, alongside ambiguities in the interpretation of existing rules, has created uncertainty in determining users' rights and responsibilities. In the United Kingdom, despite more advanced legal frameworks, certain data-related and civil liability regulations still require revision. From a judicial perspective, attributing liability in cybercrimes is complicated due to user anonymity, and judicial procedures in both countries have struggled to keep pace with digital developments, resulting in prolonged case processing and a decline in public confidence. Administratively, limited financial and human resources, weak inter-agency coordination, and insufficient oversight have hindered the effective enforcement of relevant laws in both systems, while public awareness of cyber rights and legal obligations remains low. Technically, both countries face increasing cybersecurity threats, complex data protection requirements, the absence of unified information-security standards, and inadequate capacity for detecting and responding to cyberattacks. Culturally, insufficient digital literacy, the widespread dissemination of harmful content, and the lack of effective educational programs have exacerbated online harms and diminished public trust. Ultimately, this study highlights that establishing a safe and healthy cyberspace requires legislative reform and modernization, enhanced public legal awareness, strengthened administrative and security infrastructures, and the promotion of responsible online behavior. Moreover, exchanging experiences and best practices between Iran and the United Kingdom can contribute significantly to improving user protection and enhancing cybersecurity in both jurisdictions.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

چالش‌های مسئولیت مدنی در فضای مجازی در حقوق ایران و انگلستان

فرهاد زارعی نژاد^۱، آرزو ملک‌شاه^۲، پوریا رضی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد بین الملل کیش، دانشگاه آزاد اسلامی، هرمزگان، ایران. رایانامه: Farhad.zareinezhad@iau.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، گروه حقوق، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: a.malekshah@iau.ac.ir

۳. گروه حقوق، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، هرمزگان، ایران. رایانامه: pooria.razi@iau.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>هدف: هدف اصلی این پژوهش تحلیل تطبیقی چالش‌های مسئولیت مدنی در فضای مجازی در نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان است. این مطالعه در پی شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود میان این دو نظام حقوقی و ارائه راهکارهایی برای رفع کاستی‌های قانونی و تقویت چارچوب‌های حقوقی کارآمد در حوزه حمایت از حقوق کاربران در فضای مجازی است.</p> <p>روش پژوهش: این پژوهش با بهره‌گیری از روش تطبیقی انجام شده و به بررسی و تحلیل قوانین، مقررات و رویه‌های قضایی مرتبط با مسئولیت مدنی در فضای مجازی در حقوق ایران و انگلستان می‌پردازد. داده‌ها از طریق منابع کتابخانه‌ای، مقالات علمی و متون قانونی گردآوری شده و چالش‌های حقوقی، قضایی، اجرایی، فنی و فرهنگی در این حوزه مورد تحلیل قرار گرفته است.</p> <p>یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که در حقوق ایران، عدم هماهنگی قوانین با تحولات فناوری، فقدان مقررات خاص برای فضای مجازی و ضعف در اجرای قوانین از مهم‌ترین چالش‌ها به شمار می‌آید. در حقوق انگلستان، با وجود قوانین پیشرفته‌ای مانند مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها (GDPR)، مسائلی نظیر دشواری در تعیین مسئولیت کاربران ناشناس و لزوم انطباق قوانین با فناوری‌های نوین همچنان مطرح است. افزون بر این، در هر دو کشور چالش‌هایی همچون پایین بودن آگاهی حقوقی کاربران، ضعف فرهنگ استفاده از فضای مجازی و تهدیدات امنیت سایبری مشاهده می‌شود.</p> <p>نتیجه‌گیری: نتایج بررسی تطبیقی نشان می‌دهد که هر دو نظام حقوقی ایران و انگلستان با چالش‌های مشابهی در حوزه مسئولیت مدنی در فضای مجازی مواجه هستند. تدوین قوانین جامع و اختصاصی برای فضای مجازی، ارتقای فرهنگ مسئولیت‌پذیری کاربران، تقویت زیرساخت‌های فناوری و امنیت سایبری و گسترش همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند به بهبود حمایت از حقوق کاربران و افزایش امنیت در فضای مجازی در هر دو کشور کمک کند.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی،</p> <p>تاریخچه مقاله:</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۲</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۰۳</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۳</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱</p> <p>کلیدواژه‌ها: مسئولیت مدنی، فضای مجازی، حقوق ایران، حقوق انگلستان، حریم خصوصی، جرائم سایبری، قوانین فناوری اطلاعات</p>

استناد: زارعی نژاد، فرهاد؛ ملک‌شاه، آرزو و رضی، پوریا. (۱۴۰۵). چالش‌های مسئولیت مدنی در فضای مجازی در حقوق ایران و انگلستان. *پژوهش‌های نوین در مطالعات*

علوم انسانی اسلامی، (۹)، ۵، ۱۸-۱. <https://doi.org/10.22034/api.2025.2076197.1537>

© نویسندگان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2025.2076197.1537>

ناشر: دانشگاه لرستان.

مقدمه

در دنیای معاصر، فضای مجازی به عنوان یک بستر چندوجهی و پویا، به ابزاری کلیدی برای ارتباطات انسانی، تجارت و تبادل اطلاعات تبدیل شده است (حبیبی، ۱۳۹۹: ۵۵). این فضا نه تنها امکان دسترسی به اطلاعات را به صورت نامحدود فراهم کرده، بلکه به طور قابل توجهی بر نحوه تعاملات اجتماعی و اقتصادی جوامع تأثیر گذاشته است. با این حال، ظهور و گسترش فضای مجازی، چالش های جدی را در حوزه های مختلف حقوقی، به ویژه در زمینه مسئولیت مدنی، به همراه داشته است. مسئولیت مدنی به عنوان یک اصل بنیادین در حقوق، به جبران خسارت هایی که از رفتارهای غیرقانونی یا غیرمسئولانه افراد ناشی می شود، می پردازد (ابراهیمی، ۱۳۹۵: ۱۱۰). این مفهوم در فضای مجازی با پیچیدگی های خاصی روبه رو است که نیازمند بررسی دقیق و عمیق تری است. در نظام حقوقی ایران، با وجود پیشرفت هایی که در زمینه قانونگذاری و تدوین مقررات مرتبط با فضای مجازی صورت گرفته است، هنوز هم چالش های متعددی در حوزه مسئولیت مدنی مشاهده می شود. قوانین موجود به ویژه در زمینه های مرتبط با نشر اطلاعات نادرست، افترا و نقض حریم خصوصی، به طور کامل قادر به پاسخگویی به نیازهای روزافزون جامعه دیجیتال نیستند (امیری، ۱۴۰۰: ۳۲). عدم شفافیت در تعیین مسئولیت های ناشی از اقدامات کاربران در فضای مجازی، از جمله مشکلاتی است که نیاز به بازنگری و اصلاح قوانین را به ویژه در راستای حمایت از حقوق افراد و حفظ امنیت فضای مجازی ایجاب می کند. همچنین، به دلیل ناکافی بودن آموزش های حقوقی در این حوزه، بسیاری از کاربران از حقوق و مسئولیت های خود در فضای مجازی آگاهی ندارند. از سوی دیگر، حقوق انگلستان به عنوان یکی از پیشروترین نظام های حقوقی در حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، دارای ساختارهای قانونی متنوع و پیچیده ای است که به منظور شناسایی و تعیین مسئولیت در فضای مجازی طراحی شده اند. قوانین مربوط به مسئولیت مدنی در این کشور به طور مستمر در حال تحول و انطباق با تغییرات سریع فناوری و نیازهای اجتماعی است (ابراهیمی، ۱۳۹۵: ۵۴). رویه های قضایی مختلف در انگلستان، به ویژه در حوزه هایی نظیر افترا، نقض حق نشر، و حریم خصوصی، زمینه ساز توسعه چارچوب های حقوقی کارآمدی شده اند که می تواند به عنوان الگوهایی برای دیگر کشورها، از جمله ایران، مورد استفاده قرار گیرد. با توجه به این تحولات و چالش ها، این پژوهش به بررسی تطبیقی چالش های مسئولیت مدنی در فضای مجازی در حقوق ایران و انگلستان می پردازد. هدف اصلی این تحقیق شناسایی و تحلیل تفاوت ها و شباهت های موجود در دو نظام حقوقی مذکور است. به ویژه، پرسش اصلی این پژوهش این است که چالش های موجود در تعیین مسئولیت های مدنی در فضای مجازی در حقوق ایران و انگلستان چیست؟

مبانی نظری پژوهش

مسئولیت مدنی

مسئولیت مدنی یکی از مفاهیم اساسی در نظام های حقوقی به شمار می رود که به عنوان ابزاری برای حفاظت از حقوق و منافع افراد در برابر ضررهای ناشی از اعمال دیگران عمل می کند. این مفهوم به ویژه در دنیای کنونی، که فضای مجازی و تعاملات دیجیتال روزبه روز در حال گسترش است، اهمیت بیشتری پیدا کرده و به چالش های جدیدی در زمینه حقوقی و اجتماعی دامن زده است. مسئولیت مدنی به معنای الزام فرد یا نهادی به جبران خسارت هایی است که به دیگری وارد می شود. این مفهوم به طور کلی به دو دسته تقسیم می شود: مسئولیت مدنی قراردادی و مسئولیت مدنی غیرقراردادی (Baker, 2020: 127).
مسئولیت مدنی قراردادی که این نوع مسئولیت زمانی به وجود می آید که یک طرف به تعهدات خود در یک قرارداد عمل نکند. به عنوان مثال، اگر یک پیمانکار نتواند پروژه ای را مطابق با شرایط تعیین شده در قرارداد به اتمام برساند و این تأخیر باعث خسارت به طرف دیگر شود، مسئولیت مدنی قراردادی به وجود می آید. در این موارد، طرف زیان دیده می تواند بر اساس ماده ۲۲۱ قانون مدنی ایران، که به جبران خسارت ناشی از عدم اجرای قرارداد پرداخته، درخواست جبران خسارت کند و مسئولیت مدنی غیرقراردادی که این نوع مسئولیت در مواردی ایجاد می شود که هیچ قرارداد رسمی میان طرفین وجود ندارد. به عنوان مثال، اگر شخصی در اثر

بی‌احتیاطی به دیگری آسیب بزند، طبق اصول مسئولیت مدنی غیرقراردادی، او موظف به جبران خسارت خواهد بود. در این نوع مسئولیت، قوانین و مقررات مختلفی وجود دارد که به‌ویژه در حقوق ایران به‌طور مشخص در ماده ۳۲۱ قانون مدنی بیان شده است که هر شخصی که بدون مجوز به دیگری ضرر بزند، موظف به جبران آن است (ملکوتی، ۱۴۰۱: ۷۲).

مسئولیت مدنی را می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم‌بندی کرد: مسئولیت مدنی قراردادی که این نوع مسئولیت زمانی به وجود می‌آید که یک طرف به تعهدات خود در یک قرارداد عمل نکند. برای مثال، در یک قرارداد فروش، اگر فروشنده کالا را در موعد مقرر تحویل ندهد و خریدار به دلیل این تأخیر دچار ضرر شود، فروشنده موظف به جبران خسارت خواهد بود. مطابق با ماده ۲۲۲ قانون مدنی، در چنین مواردی، زیان‌دیده می‌تواند درخواست جبران خسارت به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم کند و مسئولیت مدنی غیرقراردادی که در این نوع مسئولیت، وجود قرارداد الزامی نیست (سلیمانی، ۱۴۰۰: ۷۰). به‌عنوان مثال، اگر شخصی در اثر بی‌احتیاطی به دیگری آسیب بزند، طبق اصول مسئولیت مدنی غیرقراردادی، او موظف به جبران خسارت خواهد بود. این نوع مسئولیت می‌تواند شامل مواردی مانند تصادف، افترا، نقض حریم خصوصی، و دیگر موارد مشابه باشد. در حقوق ایران، به‌ویژه در ماده ۳۲۱ قانون مدنی، به صراحت بیان شده است که هر شخصی که بدون مجوز به دیگری ضرر بزند، موظف به جبران آن است (ملکوتی و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۹۲).

برای اینکه یک شخص مسئول جبران خسارت شناخته شود، وجود چندین عنصر اساسی ضروری است: ضرر به معنای آسیب یا خسارتی است که به فرد زیان‌دیده وارد می‌شود. این ضرر می‌تواند مادی (مانند خسارت مالی) یا معنوی (مانند آسیب به شهرت یا احساسات) باشد. برای پذیرش مسئولیت، باید ثابت شود که زیان‌دیده واقعاً دچار خسارت شده است. به‌عنوان مثال، در حقوق ایران، ماده ۲۲۷ قانون مدنی به‌روشنی بیان می‌کند که جبران خسارت باید به‌گونه‌ای باشد که وضعیت زیان‌دیده به حالت قبل از وقوع خسارت برگردد و تقصیر به رفتار غیرمسئولانه یا negligent شخص مسئول اشاره دارد. این رفتار می‌تواند شامل سهل‌انگاری، عمد یا هر نوع عمل غیرقانونی باشد. در بسیاری از نظام‌های حقوقی، اثبات تقصیر برای جبران خسارت ضروری است. در حقوق ایران، ماده ۳۲۲ قانون مدنی تصریح می‌کند که مسئولیت مدنی تنها در صورت وجود تقصیر به‌وجود می‌آید، مگر در موارد خاص که مسئولیت بدون تقصیر وجود دارد و رابطه علیت میان عمل شخص مسئول و خسارت وارده که باید مشخص شود آیا رفتار شخص مسئول به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم باعث ایجاد خسارت شده است. این رابطه علیت باید به‌وضوح ثابت شود تا مسئولیت مدنی به‌درستی تعیین شود. بر اساس ماده ۲۲۴ قانون مدنی، برای احراز مسئولیت مدنی، باید روشن شود که عمل شخص سبب‌ساز خسارت بوده است (صفاری و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۵).

فضای مجازی

فضای مجازی به مجموعه‌ای از شبکه‌های دیجیتال و سیستم‌های اطلاعاتی اطلاق می‌شود که امکان تعامل، ارتباط و تبادل اطلاعات را بین افراد، سازمان‌ها و سیستم‌ها فراهم می‌آورد. این فضا معمولاً به‌عنوان “دنیای دیجیتال” یا “اینترنت” شناخته می‌شود و شامل وبسایت‌ها، رسانه‌های اجتماعی، پلتفرم‌های ارتباطی و دیگر ابزارهای دیجیتال است (Floridi, 2012: 8).

ویژگی‌های فضای مجازی

دسترسی آسان که یکی از ویژگی‌های بارز فضای مجازی، دسترسی آسان به اطلاعات و منابع مختلف است. با استفاده از اینترنت، افراد می‌توانند به‌راحتی و در هر زمانی به اطلاعات مورد نیاز خود دسترسی پیدا کنند. این دسترسی آسان به اطلاعات می‌تواند به شکل‌گیری آگاهی عمومی و ارتقاء سطح دانش جامعه کمک کند و ناشناسی که در فضای مجازی، افراد می‌توانند ناشناس باقی بمانند و هویت واقعی خود را مخفی کنند. این ویژگی می‌تواند به‌عنوان یک مزیت برای آزادی بیان محسوب شود، اما در عین حال می‌تواند به سوءاستفاده و رفتارهای غیرمسئولانه نیز منجر شود. به‌عنوان مثال، افرادی که با هویت واقعی خود در فضای مجازی فعالیت می‌کنند، ممکن است به راحتی در برابر انتقادات و نظرات منفی آسیب‌پذیر شوند، در حالی که ناشناسی می‌تواند به برخی افراد این امکان را بدهد که به راحتی قوانین را نقض کنند و تعاملات فوری که فضای مجازی امکان برقراری

ارتباطات فوری و همزمان را فراهم می‌کند. افراد می‌توانند در هر نقطه از دنیا با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و اطلاعات را به سرعت مبادله کنند. این ویژگی به ویژه در زمان‌های بحرانی، مانند بحران‌های طبیعی یا اجتماعی، اهمیت پیدا می‌کند، زیرا مردم می‌توانند به سرعت اطلاعات را به اشتراک بگذارند و از یکدیگر حمایت کنند و تنوع محتوا که این فضا شامل انواع مختلفی از محتوا، از جمله متن، تصویر، ویدئو و صوت است (شریفی و همکاران، ۱۴۰۲: ۸۵). این تنوع به کاربران اجازه می‌دهد تا به راحتی اطلاعات را به شکل‌های مختلف دریافت و ارائه کنند. به عنوان مثال، پلتفرم‌های ویدئویی مانند یوتیوب و شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام، به کاربران این امکان را می‌دهند که محتوای بصری را به اشتراک بگذارند و به راحتی با یکدیگر تعامل داشته باشند و جهانی بودن که فضای مجازی از مرزهای جغرافیایی عبور می‌کند و امکان تعاملات بین‌المللی را فراهم می‌آورد. این ویژگی باعث شده است که افراد و سازمان‌ها بتوانند به راحتی با یکدیگر ارتباط برقرار کنند و به تبادل اطلاعات بپردازند. برای مثال، در فضای مجازی، افراد می‌توانند با فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف آشنا شوند و این تبادل فرهنگی می‌تواند به گسترش آگاهی و درک متقابل کمک کند (Schneider & Leung, 2022: 455).

چالش‌های قانونی

با گسترش فضای مجازی، چالش‌های قانونی متعددی نیز به وجود آمده است که نیازمند توجه و بررسی دقیق هستند. برخی از این چالش‌ها عبارتند از:

حریم خصوصی که در فضای مجازی، حفظ حریم خصوصی یکی از چالش‌های اصلی به شمار می‌رود. بسیاری از کاربران اطلاعات شخصی خود را به اشتراک می‌گذارند و این موضوع می‌تواند منجر به نقض حریم خصوصی و سوءاستفاده از اطلاعات شود. قوانین مختلفی در کشورهای مختلف برای حفاظت از حریم خصوصی وجود دارد، اما هنوز هم چالش‌های زیادی در این زمینه وجود دارد. در ایران، قانون حفاظت از داده‌های شخصی در حال بررسی و تصویب است که می‌تواند به تقویت حقوق کاربران در این زمینه کمک کند و نشر اطلاعات نادرست که فضای مجازی به‌ویژه در عصر اطلاعات، بستر مناسبی برای انتشار اخبار و اطلاعات نادرست شده است (تقوی، ۱۴۰۰: ۱۳۰). این موضوع می‌تواند به تبعات جدی اجتماعی و سیاسی منجر شود. در حقوق ایران، به‌ویژه ماده ۶۹۸ قانون مجازات اسلامی به مسئله نشر اکاذیب و پیامدهای آن پرداخته است. همچنین، سازمان‌های مختلف در سطح جهانی به دنبال راهکارهایی برای مقابله با اطلاعات نادرست و فیک نیوز هستند. به‌طور مثال، شبکه‌های اجتماعی مانند فیسبوک و توئیتر سیاست‌های سخت‌گیرانه‌تری را برای شناسایی و حذف محتواهای نادرست اتخاذ کرده‌اند (امیری، ۱۴۰۰: ۹۰).

افترا و توهین که فضای مجازی به‌عنوان یک بستر برای ابراز نظرات و انتقادات، می‌تواند به بروز افترا و توهین منجر شود. قوانین مربوط به افترا و توهین در کشورهای مختلف وجود دارد، اما چالش‌های مربوط به تعیین مسئولیت و جبران خسارت در این زمینه هنوز هم مطرح است. در ایران، ماده ۶۹۱ قانون مجازات اسلامی به جرم افترا پرداخته و مجازات‌هایی را برای آن تعیین کرده است. با این حال، تعیین مرز بین آزادی بیان و افترا در فضای مجازی یک چالش بزرگ است و جرائم سایبری که با گسترش فضای مجازی، جرائم سایبری نیز افزایش یافته است. این جرائم شامل هک، کلاهبرداری آنلاین، و سرقت هویت می‌شود. برای مقابله با این جرائم، نیاز به قوانین و مقررات خاصی وجود دارد که بتواند حفاظت از کاربران و اطلاعات آن‌ها را تضمین کند. در ایران، قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ به‌طور خاص به این موضوع پرداخته و مجازات‌هایی برای جرائم سایبری تعیین کرده است. اما با توجه به پیشرفت روزافزون فناوری، نیاز به به‌روزرسانی و تقویت این قوانین وجود دارد و مسئولیت مدنی که تعیین مسئولیت مدنی در فضای مجازی از چالش‌های مهم دیگر است (ابوالحسنی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۰۶). با توجه به اینکه در بسیاری از موارد، ناشناس بودن کاربران و عدم وجود قراردادهای رسمی وجود دارد، تعیین مسئولیت افراد در قبال اعمال خود دشوار می‌شود. در حقوق ایران، نیاز به به‌روزرسانی و اصلاح قوانین برای شناسایی و تعیین مسئولیت مدنی در فضای مجازی احساس می‌شود. به‌عنوان مثال، مسئولیت پلتفرم‌های اجتماعی در قبال محتوای تولیدشده توسط کاربران یکی از مسائل مورد بحث در حقوق است (افشار و همکاران، ۱۴۰۰: ۵).

آگاهی حقوقی کاربران

آگاهی حقوقی به معنای شناخت و درک قوانین و حقوق مربوط به فضای مجازی و فعالیت‌های آنلاین است. این آگاهی برای کاربران فضای مجازی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است زیرا می‌تواند به آن‌ها کمک کند تا از حقوق خود دفاع کنند و در برابر نقض حقوقشان، اقدامات لازم را انجام دهند (Van Dijck, 2024: 3). همچنین، آگاهی حقوقی می‌تواند به جلوگیری از بروز جرائم و تخلفات در فضای مجازی کمک کند. کاربران باید از حقوق خود در فضای مجازی آگاه باشند تا در صورت نقض این حقوق، بتوانند اقدامات لازم را انجام دهند. به عنوان مثال، عدم آگاهی از حقوق حریم خصوصی می‌تواند منجر به نقض این حقوق و سوءاستفاده از اطلاعات شخصی شود (شاوردی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳). در ایران، قوانین مختلفی مانند قانون حمایت از داده‌های شخصی و قانون جرائم رایانه‌ای وجود دارند که به طور خاص به این موضوع پرداخته‌اند. آشنایی با این قوانین می‌تواند به کاربران کمک کند تا از حقوق خود به درستی دفاع کنند. این آگاهی حقوقی می‌تواند به کاربران کمک کند تا از وقوع جرائم سایبری جلوگیری کنند. به عنوان مثال، شناخت انواع کلاهبرداری‌های آنلاین و روش‌های رایج آن‌ها می‌تواند به کاربران کمک کند تا از قربانی شدن جلوگیری کنند. همچنین، آگاهی از روش‌های حفاظت از اطلاعات شخصی و امنیت سایبری می‌تواند از بروز مشکلات جدی جلوگیری کند. با افزایش آگاهی حقوقی، کاربران می‌توانند در استفاده از فضای مجازی به طور مؤثرتری عمل کنند. این آگاهی به آن‌ها این امکان را می‌دهد که با اعتماد به نفس بیشتری از خدمات آنلاین استفاده کنند و در صورت بروز مشکلات، از راه‌های قانونی برای حل آن‌ها استفاده کنند. برای ارتقاء آگاهی حقوقی کاربران، نیاز به برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی وجود دارد. این برنامه‌ها می‌توانند شامل کارگاه‌ها، سمینارها، و دوره‌های آموزشی آنلاین باشند که به کاربران اطلاعات لازم درباره حقوق و قوانین مرتبط با فضای مجازی را ارائه دهند. به علاوه، رسانه‌ها و سازمان‌های دولتی نیز می‌توانند در این زمینه نقش مهمی ایفا کنند (حسن زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۴).

فرهنگ استفاده از فضای مجازی

فرهنگ استفاده از فضای مجازی به مجموعه‌ای از رفتارها، نگرش‌ها و ارزش‌هایی اطلاق می‌شود که کاربران در هنگام تعامل با این فضا به کار می‌برند. این فرهنگ می‌تواند تأثیرات مثبت و منفی بر رفتارهای کاربران و تعاملات اجتماعی آن‌ها داشته باشد. ایجاد و تقویت یک فرهنگ مثبت در استفاده از فضای مجازی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از جنبه‌های اصلی فرهنگ استفاده از فضای مجازی، احترام به حقوق دیگران است. کاربران باید بدانند که در فضای مجازی نیز مانند دنیای واقعی، نقض حقوق دیگران مانند افتراء، توهین و نقض حریم خصوصی قابل قبول نیست. ایجاد آگاهی در این زمینه می‌تواند به کاهش تنش‌ها و درگیری‌ها در فضای مجازی کمک کند. کاربران باید به اصول اخلاقی در فضای مجازی پایبند باشند. این اصول شامل عدم انتشار اطلاعات نادرست، احترام به نظرات دیگران و عدم استفاده از زبان توهین‌آمیز در تعاملات آنلاین است. فرهنگ‌سازی در این زمینه می‌تواند به ایجاد یک فضای مجازی مثبت و سازنده کمک کند (شهرکی محمدی، ۱۳۹۵: ۱۲). کاربران باید مسئولیت اعمال خود در فضای مجازی را بپذیرند. این بدان معناست که آن‌ها باید بدانند که هرگونه رفتار یا اقدامی که در این فضا انجام می‌دهند، دارای پیامدهایی است. به عنوان مثال، انتشار اطلاعات نادرست یا توهین به دیگران می‌تواند منجر به عواقب قانونی و اجتماعی شود. برای تقویت فرهنگ استفاده از فضای مجازی، نیاز به آموزش و آگاهی‌رسانی وجود دارد. این آموزش‌ها می‌توانند شامل راهکارهای ایمن در استفاده از اینترنت، نحوه شناسایی و جلوگیری از کلاهبرداری‌ها و همچنین نحوه رفتار در رسانه‌های اجتماعی باشند. سازمان‌های دولتی و غیردولتی می‌توانند در این راستا اقدام کنند. ترویج محتوای مثبت و سازنده در فضای مجازی می‌تواند به ایجاد یک فرهنگ مثبت کمک کند. به عنوان مثال، انتشار داستان‌های موفقیت، تجربیات مثبت و محتوای آموزشی می‌تواند به افزایش انگیزه و امید در کاربران کمک کند. این موضوع می‌تواند به کاهش محتوای منفی و مخرب در فضای مجازی منجر شود (عسکری و شاه قاسمی، ۱۳۹۷: ۳۱۰).

چارچوب‌های قانونی در حقوق ایران

چارچوب‌های قانونی در حقوق ایران مجموعه‌ای از قوانین، مقررات و رویه‌های قضایی است که به ساماندهی روابط حقوقی در فضای مجازی و حفاظت از حقوق کاربران پرداخته و در عین حال چالش‌های موجود را نیز مد نظر قرار می‌دهند. در حقوق ایران، قوانین و مقررات متعددی وجود دارد که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به فضای مجازی و مسائل مرتبط با آن پرداخته‌اند. از جمله این قوانین می‌توان به قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ اشاره کرد که به‌طور خاص به بررسی و مجازات جرائم مرتبط با رایانه و فضای مجازی پرداخته و شامل مواردی نظیر دسترسی غیرمجاز به سیستم‌های اطلاعاتی، کلاهبرداری‌های اینترنتی و تخریب داده‌ها است (اجاقی، ۱۴۰۲: ۴). این قانون به‌عنوان یک چارچوب قانونی اساسی برای مقابله با جرائم سایبری در ایران شناخته می‌شود. علاوه بر این، قانون حمایت از داده‌های شخصی که در حال حاضر در مراحل بررسی و تصویب قرار دارد، هدف آن حفاظت از حریم خصوصی و داده‌های شخصی کاربران در فضای مجازی است. این قانون به‌دنبال تعیین مقرراتی برای جمع‌آوری، پردازش و نگهداری اطلاعات شخصی افراد است (غفاری مهرجردی، ۱۴۰۴: ۴). همچنین، قانون مطبوعات و رسانه‌های دیجیتال به‌ویژه در زمینه رسانه‌های دیجیتال و محتوای منتشرشده در فضای مجازی دارای اهمیت است و به تعیین حقوق و مسئولیت‌های ناشران و کاربران می‌پردازد. با وجود وجود این قوانین و مقررات، هنوز هم خلأهای قانونی قابل‌توجهی در حقوق ایران وجود دارد که باید مورد توجه قرار گیرد. یکی از این خلأها عدم تطابق قوانین با تحولات فناوری است. بسیاری از قوانین موجود به‌دلیل تغییرات سریع در فناوری و فضای مجازی به‌روز نیستند و نمی‌توانند به‌خوبی به چالش‌های جدید پاسخ دهند. همچنین، کمبود قوانین خاص برای فضای مجازی و نقص در اجرای قوانین از دیگر چالش‌ها محسوب می‌شوند (بابایی، ۱۳۹۹: ۱۴).

چارچوب‌های قانونی در حقوق انگلستان

چارچوب‌های قانونی در حقوق انگلستان به‌ویژه در زمینه فضای مجازی و مسئولیت‌های مدنی به‌طور گسترده‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. این چارچوب‌ها شامل قوانین، رویه‌های قضایی و الگوهای بین‌المللی است که به ساماندهی روابط حقوقی در فضای مجازی و حفاظت از حقوق کاربران پرداخته و در عین حال چالش‌های موجود را نیز مد نظر قرار می‌دهند. در انگلستان، چندین قانون و مقررات کلیدی وجود دارد که به مسائل مرتبط با فضای مجازی می‌پردازد. یکی از مهم‌ترین این قوانین، قانون حفاظت از داده‌ها (Data Protection Act 2018) است که به‌منظور اجرای مقررات عمومی حفاظت از داده‌ها (GDPR) در انگلستان تصویب شده است. این قانون به حفاظت از داده‌های شخصی و حقوق افراد در زمینه جمع‌آوری و پردازش اطلاعات شخصی می‌پردازد (Edwards, 2021: 130).

علاوه بر این، قانون جرائم سایبری (Computer Misuse Act 1990) به‌طور خاص به جرائم سایبری و رفتارهای غیرقانونی در فضای مجازی مانند هک و دسترسی غیرمجاز به سیستم‌ها پرداخته و مجازات‌هایی را برای این جرائم تعیین کرده است. همچنین، قانون افترا (Defamation Act 2013) به مسائل مرتبط با افترا در فضای مجازی و نحوه رسیدگی به پرونده‌های افترا می‌پردازد. این قانون به‌ویژه در عصر رسانه‌های اجتماعی و انتشار سریع اطلاعات اهمیت بالایی دارد. رویه‌های قضایی در انگلستان نیز نقش مهمی در تبیین و تفسیر قوانین مربوط به فضای مجازی دارند. دادگاه‌ها با بررسی پرونده‌های مختلف می‌توانند به روشن شدن ابعاد مختلف مسئولیت‌ها و حقوق کاربران کمک کنند. به‌عنوان مثال، تفسیر قضایی قوانین و توسعه رویه‌های قضایی باید به‌طور مداوم انجام شود تا بتوانند به چالش‌های جدید پاسخ دهند. این توسعه می‌تواند شامل ایجاد رویه‌های جدید برای رسیدگی به جرائم سایبری و نقض حقوق کاربران باشد (Hildebrandt & Tielemans, 2022: 240). در نهایت، الگوهای بین‌المللی نیز تأثیر زیادی بر چارچوب‌های قانونی انگلستان دارند. این الگوها شامل توافقات و کنوانسیون‌های بین‌المللی هستند که به حفاظت از داده‌ها و حقوق کاربران در فضای مجازی پرداخته‌اند. انگلستان به توافق‌نامه‌های بین‌المللی مختلفی پیوسته است که به حفاظت از داده‌ها و حقوق بشر در فضای مجازی پرداخته و استانداردهای بین‌المللی را در این زمینه تعیین می‌کند. کنوانسیون شورای اروپا در مورد جرم‌یابی سایبری (Budapest Convention) نیز به‌منظور مقابله با جرائم سایبری و تسهیل همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه ایجاد شده است (Burdon, 2021: 5).

نتایج

در زیر جدولی برای شرح چالش‌های پژوهش داده شده است:

چالش‌ها	موارد
چالش‌های حقوقی	<p>۱. عدم تطابق قوانین با تحولات فناوری ۲. کمبود قوانین خاص برای فضای مجازی ۳. ابهام در تفسیر قوانین ۴. عدم شفافیت در حقوق کاربران ۵. نداشتن قوانین جامع حفاظت از داده‌ها ۶. عدم وجود نظارت مؤثر بر قوانین موجود ۷. چالش‌های مربوط به حریم خصوصی و امنیت اطلاعات ۸. کمبود قوانین مرتبط با مسئولیت مدنی در فضای مجازی ۹. عدم وجود رویه‌های مشخص برای رسیدگی به شکایات در فضای مجازی</p>
چالش‌های قضایی	<p>۱. تعیین مسئولیت در جرائم سایبری ۲. عدم تطابق رویه‌های قضایی با تحولات فناوری ۳. کمبود تجربه قضات در پرونده‌های فضای مجازی ۴. طولانی شدن فرآیندهای قضایی ۵. عدم وجود رویه‌های مشخص برای پرونده‌های آنلاین ۶. دشواری در جمع‌آوری شواهد در فضای مجازی ۷. عدم شفافیت در تصمیمات قضایی ۸. نیاز به تطبیق قوانین با استانداردهای بین‌المللی ۹. چالش‌های مربوط به همکاری‌های بین‌المللی در پرونده‌های قضایی</p>
چالش‌های اجرایی	<p>۱. کمبود منابع و زیرساخت‌های مناسب ۲. عدم آگاهی عمومی در خصوص حقوق و قوانین ۳. ضعف در توانمندی‌های اجرایی نهادهای دولتی ۴. عدم هماهنگی بین نهادهای مختلف در اجرای قوانین ۵. نیاز به آموزش‌های تخصصی برای کارکنان ۶. عدم وجود سیستم‌های نظارتی مؤثر ۷. مشکلات مربوط به جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آن‌ها ۸. چالش‌های مربوط به همکاری‌های بین‌المللی در اجرای قوانین ۹. عدم وجود مکانیزم‌های مؤثر برای گزارش‌دهی تخلفات</p>
چالش‌های فنی	<p>۱. تهدیدات امنیت سایبری ۲. پیچیدگی‌های فنی در حفاظت از داده‌ها ۳. نیاز به فناوری‌های نوین برای مقابله با تهدیدات ۴. عدم وجود پروتکل‌های استاندارد برای امنیت اطلاعات ۵. چالش‌های مربوط به حریم خصوصی در فناوری‌های جدید ۶. کمبود تخصص فنی در زمینه امنیت سایبری ۷. مشکل در شناسایی و پاسخ به حملات سایبری ۸. نیاز به بروز رسانی مداوم زیرساخت‌ها ۹. عدم وجود سیستم‌های پشتیبان مناسب برای داده‌ها</p>
چالش‌های فرهنگی	<p>۱. نقص در فرهنگ استفاده از فضای مجازی ۲. عدم آگاهی عمومی از حقوق و مسئولیت‌ها ۳. تأثیرات منفی محتواهای منتشرشده ۴. وجود فرهنگ منفی در رسانه‌های اجتماعی ۵. مشکلات مربوط به انتشار اخبار جعلی ۶. نیاز به ترویج رفتارهای مثبت در فضای مجازی ۷. چالش‌های مربوط به هویت‌های مجازی ۸. عدم وجود برنامه‌های آموزشی مؤثر ۹. تأثیرات منفی بر روابط اجتماعی و خانوادگی</p>

بررسی وضعیت موجود

چالش های حقوقی: چالش های حقوقی در فضای مجازی عمدتاً ناشی از عدم تطابق قوانین با تحولات فناوری و کمبود قوانین خاص برای فضای مجازی است. با پیشرفت های سریع فناوری، بسیاری از قوانین سنتی که برای تنظیم روابط اجتماعی و اقتصادی طراحی شده اند، اکنون ناکارآمد شده و قادر به پاسخگویی به نیازهای جدید نیستند. این عدم تطابق می تواند به سردرگمی در تفسیر و اجرای قوانین منجر شود و حقوق کاربران را در معرض خطر قرار دهد. به علاوه، پیچیدگی در تعیین مسئولیت در فضای مجازی یک چالش جدی است. در دنیای آنلاین، ناشناسی کاربران و عدم وجود قراردادهای رسمی می تواند موجب شود که تعیین مسئولیت اشخاص در قبال اعمال خود دشوار شود. به عنوان مثال، مسئولیت ناشران محتوا در رسانه های اجتماعی یا وبسایت ها در صورت انتشار محتوای مضر و غیرقانونی هنوز به طور کامل روشن نشده است. نارسایی در قوانین مربوط به حریم خصوصی نیز از دیگر مشکلات حقوقی محسوب می شود. با افزایش جمع آوری داده های شخصی و فعالیت های تجاری در فضای مجازی، نیاز به قوانین جامع و مؤثر برای حفاظت از حریم خصوصی کاربران بیش از پیش احساس می شود. نبود رویه های قضایی روشن در این زمینه می تواند به نقض حقوق کاربران و افزایش تخلفات منجر شود. چالش های مربوط به حقوق مالکیت معنوی نیز از دیگر مشکلات موجود است. در فضای مجازی، به راحتی می توان از آثار دیگران استفاده کرد و این موضوع می تواند به نقض حقوق مولفان و هنرمندان منجر شود. بنابراین، تدوین قوانینی که به طور خاص به حمایت از حقوق مالکیت معنوی در فضای دیجیتال بپردازند، ضروری است.

چالش های قضایی: در حوزه قضایی، تعیین مسئولیت در فضای مجازی یکی از بزرگ ترین چالش ها است. با توجه به ناشناسی کاربران و عدم وجود قراردادهای رسمی، تعیین مسئولیت افراد در قبال اعمال خود دشوار می شود. این موضوع می تواند به ایجاد احساس ناتوانی در دادگاه ها و عدم شفافیت در نتایج قضایی منجر شود. تفسیر قوانین و مقررات نیز به دلیل کمبود تخصص کافی در بین قضات برای رسیدگی به پرونده های سایبری با چالش هایی مواجه است. بسیاری از قضات ممکن است با مسائل فنی و پیچیدگی های فضای مجازی آشنا نباشند و این می تواند به ارائه تصمیمات نادرست منجر شود. طولانی بودن فرآیندهای قضایی نیز یک چالش جدی است. در پرونده های مرتبط با فضای مجازی، به ویژه در پرونده های پیچیده، زمان زیادی ممکن است صرف شود و این می تواند به نارضایتی عمومی و احساس عدم عدالت منجر شود. علاوه بر این، عدم دسترسی به شواهد و اطلاعات در فضای مجازی، مانند پیام های رمزنگاری شده یا داده های موجود در سرورهای خارجی، می تواند به پیچیدگی های بیشتر در رسیدگی به پرونده ها منجر شود. نابرابری در دسترسی به عدالت نیز از دیگر چالش های قضایی است. در بسیاری از موارد، افراد و نهادهای بزرگتر که منابع بیشتری دارند، می توانند از سیستم قضایی به نفع خود استفاده کنند و این موضوع می تواند به بی عدالتی اجتماعی منجر شود.

چالش های اجرایی: چالش های اجرایی به ویژه ناشی از کمبود منابع مالی و انسانی و عدم همکاری بین نهادهای دولتی است. بسیاری از نهادهای دولتی به دلیل کمبود بودجه و نیروی انسانی کافی، قادر به اجرای مؤثر قوانین و مقررات مربوط به فضای مجازی نیستند. این موضوع می تواند منجر به نقص در اجرای قوانین و عدم حفاظت از حقوق کاربران شود. عدم همکاری بین نهادهای دولتی نیز یکی دیگر از مشکلات اجرایی است. در بسیاری از موارد، نهادهای مختلف مسئولیت های مشابهی دارند و عدم هماهنگی بین آنها می تواند به تداخل وظایف و کاهش کارایی منجر شود. به علاوه، ضعف در زیرساخت های فناوری می تواند به مشکلات بیشتری در اجرای قوانین و نظارت بر فعالیت های آنلاین منجر شود. عدم آگاهی عمومی از قوانین و حقوق در فضای مجازی یکی دیگر از چالش های جدی است. بسیاری از کاربران اطلاعات کافی در مورد حقوق خود و قوانین موجود ندارند و این موضوع می تواند به نقض حقوق آنها منجر شود. بنابراین، نیاز به آموزش عمومی و فرهنگ سازی در زمینه حقوق کاربران احساس می شود. زمان بر بودن فرآیندهای اجرایی نیز از دیگر چالش های موجود است. در مواردی که تخلفات در فضای مجازی رخ می دهد، ممکن است نهادهای اجرایی زمان زیادی صرف بررسی و رسیدگی به این تخلفات کنند و این موضوع می تواند به احساس ناامیدی در بین کاربران منجر شود. نبود

نظارت و ارزیابی مستمر بر عملکرد نهادهای اجرایی نیز از دیگر مشکلاتی است که می‌تواند به کاهش کارایی و اثر بخشی این نهادها منجر شود.

چالش‌های فنی: از منظر فنی، تهدیدات امنیت سایبری و ضعف در زیرساخت‌های امنیتی از بزرگ‌ترین مشکلات به شمار می‌آیند. با افزایش استفاده از فناوری‌های نوین و گسترش فضای مجازی، تهدیدات امنیت سایبری نیز به‌طور چشمگیری افزایش یافته است. هکرها و مجرمان سایبری می‌توانند به راحتی به داده‌ها و اطلاعات شخصی دسترسی پیدا کنند و این موضوع می‌تواند به نقض حریم خصوصی و سایر مشکلات جدی منجر شود. پیچیدگی در شناسایی و پیگیری مجرمان سایبری نیز یک چالش جدی است. بسیاری از جرائم سایبری به راحتی قابل شناسایی نیستند و این موضوع می‌تواند به کاهش اثربخشی اقدامات حقوقی و قضایی منجر شود. عدم تطابق فناوری‌های نوین با قوانین موجود نیز یکی دیگر از چالش‌های فنی است. فناوری‌هایی مانند بلاک‌چین و هوش مصنوعی به سرعت در حال توسعه هستند و نیاز به قوانین و مقررات جدیدی برای مدیریت آن‌ها احساس می‌شود. فقدان استانداردهای امنیتی نیز از دیگر مشکلات به شمار می‌آید. در بسیاری از موارد، شرکت‌ها و سازمان‌ها هیچ‌گونه استاندارد مشخصی برای حفاظت از داده‌های کاربران ندارند و این موضوع می‌تواند به بروز نقض‌های امنیتی و از دست رفتن اطلاعات حساس منجر شود. چالش‌های مربوط به حفظ داده‌ها و حریم خصوصی نیز از دیگر مشکلات فنی هستند که باید به آن‌ها توجه شود. عدم توانایی در شناسایی و مقابله با حملات سایبری نیز به‌عنوان یک چالش فنی شناخته می‌شود. با توجه به پیچیدگی‌های روزافزون فناوری و تکنیک‌های جدید مورد استفاده مجرمان سایبری، مقابله با این تهدیدات نیازمند تخصص و منابع کافی است.

چالش‌های فرهنگی: در نهایت، چالش‌های فرهنگی شامل نقص در فرهنگ استفاده از فضای مجازی و عدم آگاهی کاربران از حقوق و مسئولیت‌های خود است. بسیاری از کاربران به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، اطلاعات کافی در مورد حقوق و مسئولیت‌های خود در فضای مجازی ندارند و این موضوع می‌تواند به رفتارهای غیرمسئولانه و نقض حقوق دیگران منجر شود. تأثیرات منفی محتواهای منتشرشده در فضای مجازی نیز از دیگر مشکلات فرهنگی است. انتشار اخبار جعلی، افترا و توهین در فضای مجازی می‌تواند به تشدید تنش‌های اجتماعی و کاهش اعتماد عمومی منجر شود. ضعف در آموزش و فرهنگ سازی در زمینه استفاده مسئولانه از فضای مجازی، نیاز به ترویج رفتارهای مثبت و آگاهانه را نمایان می‌سازد. عدم وجود راهنماهای مؤثر برای کاربران و مشکلات مربوط به رفتارهای غیرمسئولانه در فضای مجازی، می‌تواند به بروز نارضایتی و احساس ناامیدی در بین کاربران منجر شود. ایجاد برنامه‌های آموزشی و ترویجی برای ارتقاء فرهنگ استفاده از فضای مجازی و آگاهی‌بخشی به کاربران، امری ضروری است.

بحث و گفتگو

بررسی چالش‌های مسئولیت مدنی در فضای مجازی در حقوق ایران و انگلستان نشان می‌دهد که گسترش سریع فناوری‌های ارتباطی و توسعه روزافزون بسترهای دیجیتال، نظام‌های حقوقی را با مسائل و پرسش‌های جدیدی مواجه ساخته است که پاسخگویی به آن‌ها با استفاده از قواعد سنتی حقوقی همواره آسان نیست. در هر دو کشور، نخستین چالش اساسی به عدم تطابق قوانین موجود با تحولات پرشتاب فناوری بازمی‌گردد. بسیاری از مقرراتی که امروزه در حوزه مسئولیت مدنی و جرائم مرتبط با فضای مجازی مورد استفاده قرار می‌گیرند، در دوره‌ای تدوین شده‌اند که ابعاد و پیچیدگی‌های کنونی فضای سایبری قابل پیش‌بینی نبوده است. در ایران، هرچند قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ گامی مهم در جهت تنظیم روابط حقوقی در فضای مجازی به شمار می‌آید، اما تحولات مداوم فناوری، ظهور پلتفرم‌های نوین ارتباطی و شکل‌گیری شیوه‌های جدید تعاملات آنلاین نشان داده است که این قانون به‌تنهایی قادر به پوشش تمامی مسائل و چالش‌های موجود نیست و نیازمند بازنگری و تکمیل است. در انگلستان نیز با وجود تنوع مقررات و وجود چارچوب‌های قانونی نسبتاً گسترده، همچنان ضرورت انطباق قوانین با فناوری‌های نوظهور و شیوه‌های جدید تعاملات دیجیتال احساس می‌شود. از سوی دیگر، کمبود یا عدم جامعیت قوانین اختصاصی برای فضای مجازی یکی از مشکلات

مشترک در هر دو نظام حقوقی است. در ایران، فقدان قوانین جامع و صریح در زمینه‌هایی مانند حریم خصوصی، مسئولیت ناشی از انتشار اطلاعات نادرست یا محتوای زیان‌بار و همچنین مسئولیت پلتفرم‌های آنلاین، موجب ایجاد ابهام در تعیین حدود حقوق و تکالیف کاربران شده است. این وضعیت می‌تواند زمینه‌ساز اختلافات حقوقی و دشواری در احقاق حقوق زیان‌دیدگان شود. در انگلستان نیز اگرچه مقررات مختلفی در حوزه رسانه، داده‌ها و ارتباطات وجود دارد، اما مسئله تعیین حدود مسئولیت مدنی پلتفرم‌ها و کاربران در قبال محتوای تولیدشده در شبکه‌های اجتماعی همچنان از موضوعات چالش‌برانگیز محسوب می‌شود. ابهام در تفسیر قوانین نیز از دیگر مسائل مهم در این حوزه است. ماهیت فنی و پیچیده فضای مجازی باعث شده است که بسیاری از مفاهیم حقوقی سنتی در مواجهه با محیط دیجیتال نیازمند تفسیرهای جدید باشند. در ایران، نبود رویه قضایی گسترده و تخصص کافی در برخی موارد می‌تواند تفسیر قوانین را دشوار کند و منجر به صدور آرای متفاوت در پرونده‌های مشابه شود. در انگلستان نیز اگرچه سابقه رویه قضایی گسترده‌تر است، اما در برخی حوزه‌ها مانند افترا، حریم خصوصی و انتشار محتوای آنلاین همچنان اختلاف در تفسیر قوانین مشاهده می‌شود. یکی دیگر از چالش‌های مهم در هر دو کشور به مسئله حفاظت از داده‌های شخصی مربوط می‌شود. در ایران هنوز قانون جامع و مستقلی برای حمایت از داده‌های شخصی کاربران به تصویب نرسیده است و همین امر می‌تواند زمینه نقض حریم خصوصی افراد را فراهم کند. در مقابل، در انگلستان با وجود اجرای قانون حفاظت از داده‌ها (Data Protection Act 2018) و تأثیر مقررات اروپایی در این حوزه، همچنان مشکلاتی در نحوه جمع‌آوری، پردازش و نگهداری داده‌های کاربران وجود دارد و اجرای مؤثر این مقررات با چالش‌هایی همراه است. در حوزه قضایی نیز چالش‌های قابل توجهی مطرح است. یکی از مهم‌ترین آن‌ها تعیین مسئولیت در جرائم و تخلفات سایبری است. ماهیت فرامرزی فضای مجازی، امکان ناشناس ماندن کاربران و استفاده از هویت‌های مجازی، شناسایی مرتکبان و تعیین مسئولیت آنان را با دشواری مواجه می‌سازد. در ایران این مسئله به دلیل محدودیت‌های فنی و حقوقی در شناسایی کاربران و نبود سازوکارهای کافی برای همکاری‌های بین‌المللی پیچیده‌تر می‌شود. در انگلستان نیز هرچند ابزارهای پیشرفته‌تری برای پیگیری جرائم سایبری وجود دارد، اما در مواردی که کاربران ناشناس یا خارج از حوزه قضایی کشور فعالیت می‌کنند، تعیین مسئولیت همچنان چالش‌برانگیز است.

همچنین عدم تطابق کامل رویه‌های قضایی با تحولات فناوری از دیگر مشکلات قابل توجه است. بسیاری از پرونده‌های مرتبط با فضای مجازی نیازمند دانش تخصصی در حوزه فناوری اطلاعات هستند و نبود این تخصص در برخی موارد می‌تواند بر کیفیت تصمیمات قضایی تأثیر بگذارد. علاوه بر این، طولانی بودن فرآیند رسیدگی به پرونده‌های مرتبط با فضای مجازی نیز از مشکلاتی است که در هر دو کشور مشاهده می‌شود. پیچیدگی فنی پرونده‌ها، نیاز به بررسی‌های تخصصی و گاه فرامرزی بودن موضوعات، باعث می‌شود رسیدگی به این پرونده‌ها زمان‌بر باشد و این امر ممکن است به کاهش رضایت عمومی از نظام قضایی منجر شود. نبود رویه‌های مشخص و تخصصی برای رسیدگی به دعاوی آنلاین نیز می‌تواند به سردرگمی در فرآیند رسیدگی و کاهش کارآمدی سیستم قضایی بیانجامد.

در کنار چالش‌های حقوقی و قضایی، مسائل اجرایی نیز نقش مهمی در کارآمدی نظام مسئولیت مدنی در فضای مجازی دارند. کمبود منابع مالی و انسانی برای اجرای مؤثر قوانین، یکی از مشکلات اساسی به‌ویژه در ایران به شمار می‌رود. نهادهای مسئول در حوزه نظارت و اجرای مقررات فضای مجازی گاه با محدودیت‌های بودجه‌ای و کمبود نیروی متخصص مواجه هستند که این امر توانایی آن‌ها را در اجرای مؤثر قوانین کاهش می‌دهد. در انگلستان نیز با وجود زیرساخت‌های پیشرفته‌تر، برخی نهادهای اجرایی با محدودیت منابع و افزایش حجم پرونده‌های مرتبط با فضای مجازی روبه‌رو هستند. علاوه بر این، ضعف هماهنگی میان نهادهای مختلف و نبود سیستم‌های نظارتی کارآمد می‌تواند به کاهش اثربخشی اقدامات اجرایی و کاهش اعتماد عمومی به نهادهای مسئول منجر شود. از منظر فنی نیز فضای مجازی با چالش‌های متعددی روبه‌رو است. افزایش تهدیدات امنیت سایبری، حملات هکری، سرقت اطلاعات و نفوذ به سامانه‌های دیجیتال، خطرات جدی برای کاربران و سازمان‌ها ایجاد کرده است. پیچیدگی فناوری‌های نوین و سرعت بالای تحول آن‌ها، مقابله با این تهدیدات را دشوارتر

کرده و نیازمند بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته و تخصص‌های فنی گسترده است. همچنین نبود استانداردهای یکسان و پروتکل‌های مشخص برای حفاظت از اطلاعات در بسیاری از سازمان‌ها و شرکت‌ها می‌تواند زمینه بروز نقض‌های امنیتی را فراهم کند. در چنین شرایطی، توانایی شناسایی سریع حملات سایبری و واکنش مؤثر به آن‌ها به یکی از الزامات مهم برای حفظ امنیت داده‌ها و اعتماد کاربران تبدیل شده است. در نهایت، چالش‌های فرهنگی نیز نقش مهمی در شکل‌گیری مسئولیت مدنی در فضای مجازی دارند. سطح آگاهی کاربران از حقوق و مسئولیت‌های خود در محیط دیجیتال در بسیاری از موارد کافی نیست و این امر می‌تواند به بروز رفتارهای نادرست، انتشار محتوای زیان‌بار و افزایش اختلافات حقوقی در فضای مجازی منجر شود. انتشار اخبار جعلی، توهین، افترا و سایر رفتارهای ناهنجار در شبکه‌های اجتماعی می‌تواند پیامدهای اجتماعی گسترده‌ای داشته باشد و اعتماد عمومی را تحت تأثیر قرار دهد. نبود برنامه‌های آموزشی مؤثر برای ارتقای فرهنگ استفاده از فضای مجازی نیز این مشکل را تشدید می‌کند.

نتیجه‌گیری

در مجموع، بررسی تطبیقی وضعیت حقوق ایران و انگلستان نشان می‌دهد که اگرچه این دو کشور از نظر ساختار حقوقی و سطح توسعه فناوری تفاوت‌هایی دارند، اما در بسیاری از چالش‌های مرتبط با مسئولیت مدنی در فضای مجازی با مسائل مشابهی مواجه هستند. این امر نشان می‌دهد که تنظیم حقوقی فضای مجازی نیازمند رویکردی پویا و هماهنگ با تحولات فناوری است. اصلاح و به‌روزرسانی قوانین، تدوین مقررات جامع در حوزه حفاظت از داده‌ها، تقویت تخصص قضایی در حوزه فناوری، بهبود زیرساخت‌های اجرایی و ارتقای سطح آگاهی عمومی از جمله اقداماتی است که می‌تواند به کاهش چالش‌های موجود کمک کند. همچنین بهره‌گیری از تجربیات موفق سایر کشورها و توسعه همکاری‌های حقوقی و فنی در سطح بین‌المللی می‌تواند نقش مهمی در ارتقای امنیت و نظم حقوقی در فضای مجازی ایفا کند و زمینه ایجاد محیطی امن‌تر و مسئولانه‌تر برای کاربران فراهم سازد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در نگارش مقاله مشارکت یکسان داشته‌اند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت‌کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- ابوالحسنی، حمیدی، انتظاری نجف آبادی، علیرضا، شریعتی، سعید (۱۴۰۲). تحمیل مسئولیت مدنی بر اسباب متعدد ایجاد ضرر در فضای مجازی در حقوق ایران. نشریه: پژوهش های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۵ (۴)، ۵۲-۳۹.
- اجاقی، سیده زهرا (۱۴۰۲)، نقش حقوق تجارت بین الملل در یکپارچگی اقتصادی جهانی: مروری بر چارچوب های قانونی و پیامدها، دومین کنگره دانشجویان حقوق، علوم سیاسی و علوم اجتماعی، تهران
- افشار، غلامرضا؛ صالح اردستانی، عباس؛ میرابی، وحیدرضا. (۱۴۰۰). تأثیر انتظارات و شرایط تسهیل کننده بر رفتار مشارکت کاربران فضای مجازی. نشریه مطالعات رفتاری در مدیریت، ۱۲ (۲۶)، ۱-۲۰.
- امیری، محسن (۱۴۰۰). مسئولیت مدنی ناشی از نقض حریم خصوصی در فضای مجازی، فصلنامه حقوقی دانشگاه تهران، ۵۲ (۴)، ۷۸-۹۵.
- بابایی، احسان. (۱۳۹۹). مفهوم مسئولیت مدنی. تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی (دانشنامه های حقوقی سابق)، ۳ (۶)، ۱۱-۲۹.
- تقوی، محمود (۱۴۰۰). مسئولیت مدنی ناشی از انتشار محتوای غیراخلاقی در فضای مجازی. فصلنامه مطالعات حقوقی دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۵ (۳)، ۱۲۰-۱۳۵.
- حسن زاده، محمد، کریم زادگان مقدم، داوود، جهانگیری، نرگس. (۱۳۹۱). ارائه یک چارچوب مفهومی برای ارزیابی پرمایگی و آموزش آگاهی از امنیت اطلاعات کاربران. نظام ها و خدمات اطلاعاتی، ۱ (۲) (پیاپی ۲)، ۱-۱۶.
- شاوردی، تهمینه، چیت ساز، محمدجواد، حیدری، حسین، جعفرزاده پور، فروزنده، و زمانی، زهرا. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر شبکه های اجتماعی مجازی بر سرمایه اجتماعی کاربران. تهران، ایران: مراکز جهاد دانشگاهی.
- سلیمانی، نادر. (۱۴۰۰). مسئولیت مدنی در فضای مجازی: تجزیه و تحلیل حقوقی. پژوهش های حقوقی، ۱۵ (۳)، ۶۷-۸۹.
- شریفی، علی اصغر؛ شفاهی، سیدحسین؛ الماسی، نجاد علی؛ ساورایی، پرویز. (۱۴۰۲). مسئولیت مدنی و اخلاقی با محوریت نقض حقوق مربوط به شخصیت اشخاص در فضای سایبر. نشریه اخلاق در علوم و فناوری، ۳ (۱۸)، ۸۴-۹۱.
- شهرکی محمدی، آریتا. (۱۳۹۵). باتلاق مجازی: نگاهی به جنبه های منفی استفاده از فضای مجازی. کنفرانس بین المللی وب پژوهی.
- صفاری، نازنین؛ صفاری، پریسا؛ شریفیات محمدی، محمدعلی؛ شریفیات محمدی، محمدجواد. (۱۳۹۸). مسئولیت مدنی (قراردادی و غیرقراردادی). انتشارات مبین عدالت. چاپ اول، تهران.
- عسکری، سیداحمد، شاه قاسمی، احسان. (۱۳۹۹). مطالعات فضای مجازی و فرهنگ؛ نقدی بر کتاب فضای مجازی، اجتماع و فرهنگ. پژوهشنامه انتقادی متون و برنامه های علوم انسانی، ۲۰ (۱۲)، ۳۰۳-۳۲۰.
- غفاری مهرجردی، غفار (۱۴۰۳)، نقش حقوق بین الملل در سیاست خارجی سایبری ایران: فرصت ها و چالش ها، ششمین کنفرانس بین المللی فقه، حقوق، و کالت و علوم اجتماعی در افق ایران ۱۴۰۴، مشهد.
- ملکوتی، رسول. (۱۴۰۱). بررسی ارکان تحقق مسئولیت مدنی در فضای سایبر. مطالعات حقوقی فضای مجازی، ۱ (۳)، ۶۹-۷۹.
- ملکوتی، رسول؛ خلیل زاده، مهدی. (۱۴۰۲). بررسی ابعاد مسئولیت مدنی نقض مالکیت فکری و علامت تجاری در فضای سایبر. مطالعات فقه و حقوق رسانه، ۱۴۰۲، ۲۸۱-۳۰۱.

References

- Abdolhasani Hamidi, A., Entezari Najafabadi, A., & Shariati, S. (2023). Imposition of civil liability on multiple causes of damage in cyberspace in Iranian law. *Comparative Studies of Fiqh, Law and Politics*, 5(4), 39–52.
- Afshar, G., Saleh-Ardestani, A., & Mirabi, V. R. (2021). The effect of expectations and facilitating conditions on participation behavior of virtual space users. *Behavioral Studies in Management*, 12(26), 1–20.
- Ajaghi, S. Z. (2023). The role of international trade law in global economic integration: A review of legal frameworks and implications. In *Proceedings of the Second Congress of Students of Law, Political Science and Social Sciences*. Tehran, Iran.
- Amiri, M. (2021). Civil liability arising from violation of privacy in cyberspace. *Tehran University Law Journal*, 52(4), 78–95.
- Askari, S. A., & Shahghasemi, E. (2020). Cyberspace and culture studies: A critique of the book *Cyberspace, society and culture*. *Critical Studies in Humanities Texts and Programs*, 20(12), 303–320.
- Babaii, E. (2020). The concept of civil liability. *Research and Development in Comparative Law*, 3(6), 11–29.
- Baker, S. (2020). The changing face of tort law: An analysis of recent developments. *The Modern Law Review*, 83(2), 123–145. <https://doi.org/10.1111/1468-2230.12502>
- Burdon, M., & McKillop, M. (2021). The UK's Data Protection Act 2018: Challenges and opportunities in a digital economy. *Computer Law & Security Review*, 41, 105540. <https://doi.org/10.1016/j.clsr.2021.105540>
- Edwards, L. (2021). Privacy, data protection and cybersecurity in the digital age: Legal frameworks in the UK. *International Review of Law, Computers & Technology*, 35(2), 123–145.
- Floridi, L. (2012). Hyperhistory and the philosophy of information policies. *Philosophy & Technology*, 25(1), 21–42. <https://doi.org/10.1007/s13347-012-0077-0>
- Ghaffari Mehrjerdi, G. (2024). The role of international law in Iran's cyber foreign policy: Opportunities and challenges. In *Proceedings of the Sixth International Conference on Fiqh, Law, Advocacy and Social Sciences in the Horizon of Iran 1404*. Mashhad, Iran.
- Hassanzadeh, M., Karimzadegan Moghadam, D., & Jahangiri, N. (2012). Presenting a conceptual framework for evaluating information security awareness education among users. *Information Systems and Services*, 1(2), 1–16.
- Hildebrandt, M., & Tielemans, L. (2022). Cybersecurity legislation in the UK: A comparative perspective. *International Journal of Law and Information Technology*, 30(3), 233–251.
- Malekooti, R. (2022). Examining the elements of civil liability in cyberspace. *Legal Studies of Cyberspace*, 1(3), 69–79.
- Malekooti, R., & Khalilzadeh, M. (2023). Examining the dimensions of civil liability for infringement of intellectual property and trademarks in cyberspace. *Fiqh and Media Law Studies*, 281–301.
- Safaei, N., Safaei, P., Sharifat-Mohammadi, M. A., & Sharifat-Mohammadi, M. J. (2019). *Civil liability (Contractual and non-contractual)*. Tehran: Mobin Edalat Publications.
- Schneider, F. M., & Leung, L. (2022). Social media and communication: The changing dynamics of online interactions. *New Media & Society*, 24(3), 451–468.

- Shahverdi, T., Chitsaz, M. J., Heydari, H., Jafarzadehpour, F., & Zamani, Z. (2019). Examining the impact of virtual social networks on users social capital. Tehran: Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR).
- Shahraki Mohammadi, A. (2016). Virtual swamp: A look at the negative aspects of cyberspace use. In Proceedings of the International Conference on Web Research. Tehran, Iran.
- Sharifi, A. A., Shafahi, S. H., Almasi-Nejad, A., & Savarai, P. (2023). Civil and ethical responsibility focusing on violations of personality rights in cyberspace. *Ethics in Science and Technology*, 18(3), 84–91.
- Soleimani, N. (2021). Civil liability in cyberspace: A legal analysis. *Legal Research*, 15(3), 67–89.
- Taghavi, M. (2021). Civil liability arising from the publication of immoral content in cyberspace. *Legal Studies Quarterly of Ferdowsi University of Mashhad*, 15(3), 120–135.
- Van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. Oxford University Press.